

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

ИЗЛАЗИ ЧЕТИРИ ПУТА НА НЕДЕЉУ НА ПО ТАБАКА. — СТОЈИ ЗА НОВИ САД 40, А НА СТРАНУ 60 НОВ. МЕСЕЧНО. — ЗА ОГЛАСИ
НАПЛАЋУЈЕ СЕ ОД ЈЕДНЕ ВРСТЕ 3 НОВ. И 30 ЗА ЖИГ СВАКИ ПУТ.

О АФЕКТИМА.

Спољашње прилике утичу на чула и душу, те изазивају — афекте.

Афекти су различити, по унутарњем постанку и по спољњим последицама. Многи афекти при постанку своје, а други онда, кад се до највишег ступња пошну, одузимају човеку говор, те му у опасност доводе здравље, шта више и живот. Прва љубав, стид, блесавост, велика радост, страх, чуђење плашење, дивљење, при постанку своје меки су, каткад опасни афекти; али гадљивост, ужас, завист, пренераза љубомора, очајање, злурадост, осветљивост, гњев, туга умртвљују језик тек на највишем ступњу, када обично смрт доносе.

Афекти су прости и смешани. Овде ће бити прво реч о овима другима.

Човек усамљен говори у јаким афектима увек сам са собом, али никад у свези; он даје израза само оним замашнијим идејама, које га најжешће потресају. Он је после кратке или дуге почивке у јаком немиру, па гајући из једног афекта у други и мењајући, услед душевна полета, покрет, гесте и тонове. Смешани афекти изискују особито много психолошког знања и представљачког дара, само што се не сме баш управо говорити публици, јер би онда монолог престао бити монологом, то јест, разговарањем самим собом.

Ако су афекти, који један другогме усвоје иду, на нискоме ступњу, то човек говори полако за се, само се види по уснама, које се крећу, да говори; али у толико више издају руке, прсти и мимика унутарње болове душе.

Сваки афекат може с другим, и с више њих доћи у жестоки сукоб и душу узнемирити; али страсти се одаје само оним афектима, који му угађају страсти.

Два противна афекта могу се сукобити, н. пр. велика радост и прекомерна туга. Сваки од ових

афеката има свој особити тон, а када је на највишем ступњу, има сваки своје нарочите тонове и фигуре; али оба ова афекта не могу дуго један поред другог опстати, и онај, који је слабији, мора уступити место јачему. Занесе ли се душа у радости, то је притисне туга, и онда човек тузи гроз смеј, обузимају га радосни болови. Када је човек у највећој радости, тада воли персонификацију, оличавање, улевајући ономе, што је мртво, живота, говорећи са мртвим створовима као да су живи, одајући се сети и туговању.

Да пређемо сада на поједине афекте.

I. О чуђењу, дивљењу, ужасу и плашњи.

Чуђење постаје, кад човек угледа нешто, што је ново, неочекивано, чудновато и велико. Неждан, јак утисак, који човеку свест одузима, претходи обично овом афекту, који, ако је нова појава у једно и невојмљива, по што се први утисак претрпи, прелази у дивљење. Достигне ли чуђење највиши ступањ, то човек, што не се каже, онеми, пренерази се, крв му застане тећи, што може да има врло рђавих последица.

Овај афекат постаје више путем ока него ли уха. При представљању даје се овом афекту лагани израз, глас је особит као при питању. Глас тај је у среди између јасног и тавнога гласа. Самогласници се нешто отежу. При појединим речима забавља се подуже представљач. Дивљење се изражава и кратким усклицима.

Осећај ужаса лежи у природи, а још више у васпитању човечијем, и постаје често изненада, кад човек угледа оно, што му је несносно. Ако је уз то, што је несносно, још и опасност, то ова изазива изненадну страву, која је скоро то исто што и страх, те често за слабога човека доноси рђаве последице. Ако страву не ослаби и не умртви престрављеног, то он тражи спаса у срамном бегству.

Другије се влада онај, који је научио савлађивати своје афекте. И он истина у први мах мало подлегне, али брзо дође себи, погледа страшилу у очи, па га тиме обезоружа.

Ужасавање је животињски а страх људски афекат.

Ко се престрави, тај прво виче. Речи су му кратке и жестоке, глас дркће, говор је брз, тонови јасни. Када изговара дуже ставове, то их прекида, удишући у себе нова ваздуха, јер страва прекида дисање, које тек мало по мало долази у ред.

И ужас прекида дисање. Услед тога настаје мадаксалост, при којој је глас полујасан, јак, не долазећи из прсију него из грла. Говор је брз, у течной свези. Ужаснутога спопада државина, зима му је, зуби му цвокоћу.

II. Гадљивост, гнушање.

Гадљивост је чулни афекат, који прелази у гнушање онда, када се покушава, да се удаљи предмет, који изазива гађење. Што је гадљивост и гнушање веће то слаби и снага човечија, и воља животу.

Гадљивост је животињска особина, те није естетична. У глумачкој уметности може бити говора само о моралном гнушању. Начин и ступањ овога различан је по различитим сталежима и темпераментима. Код образованих људи постаје лакше него ли код необразованих. При изражавању гадљивих речи шире се уста као при пакости, само што се у првом случају речи већма избацују. Гнушање излази на видик двојаким начином: или се у човеку распали срџба; и тада говори у кратким ставовима, опором, ватрено живо, али не одвећ гласно; или се у њему подстакне презирање, које се хладним, опорим, мирним тоном изражава. Ставови се брзо завршују, тонови су одлучни.

III. Стид, блесавост, укоченост и кајање.

Стид постаје, када се човек уплаши последица од рђавог дела, које је учинио.

Стид је разнолик као и извори му. Из стида рађа се блесавост, која може прећи у укоченост и накараду.

Стид изазива кајање, а ово рађа презирање себе сама, које је стање за човека најопасније.

Кајање нас мучи и подгриза нам живот и онда, кад је стида већ давно нестало. Оно је

кадро да подстакне човека и на боља и племенитија дела.

Прва три афекта припадају свим петорим чулима, а у друштвеном животу налазе се највише код женских, дакле им је место у шаљивој игри. Изражавају се слабијим гласом, говор застаје, јер је нужно који пут уздахнути.

Кајање је скроз моралан, дакле трагичан афекат, који се различитим начином изражава према томе, какав је који темперамент, или особина човечија. Слабе душе обеснажи кајање са свим; племените, велике и добре подстакне, те почине племенита, узвишена и велика дела.

Сангвиник се каје брзо, али не дуго, не поправљајући се; меланхолик сам себе гризе; колерик баца кривицу своју на друге, па ако то не може да учини, то у тишини сам противу себе бесни; флегматик дрмајући главом тужно говори; Ово нисам требао учинити.

Кајање се изражава као и бол. Велико кајање је немо, стеже прса, не дајући човеку да дође до речи. Као бол тако и кајање ублажава се плачем и сузама, после којих тек долазе речи и изражај. Када се ко каје, што је сам учинио кривицу, па је несретан, онда се то кајање изражава лаганим речима, тон појединих речи је дугачак, таван, средње јачине. На самогласницима је особити притисак гласа, који је сличан певању. Кад и кад дркће глас на отегнутим самогласницима. Глас, којим се кајање изражава, тужан је и долази из дубљине прсију. По различитом ступњу кајања различити су и гласови, којим се оно исказује. Они су меки, топли или тешки.

У овом тону исказују се и жалост, јадовитост, брига и туга, које све постаје услед бола због учињеног рђавог дела.

Али кајање може бити и жестоко. Онда од туговања постаје лелек, кугање. То се сме на позорници изразити само до неке границе, не грешећи противу закона лепоте, јер се кајање, када је на највишем ступњу, не може подносити нити изразити.

При лелеку се у место тамног гласа као и код туговања употребљује јасан тон, у место меканог опор, у место мирног жив. Тон је јачи. Но и овде се мора пазити, да се не претера, јер пословица вели: *Du sublime ad ridicule il n'y a qu' un pas.* (Од узвишеног до смешнога само је један корак.)

Код старих народа било је са свим нешто природно своме осећају давати израза, а код нас не приличи ни у животу ни на позорници осећајима маха пуштати и на видик их износити. На то треба при представљању пазити. Из овога човек може двоје научити: прво да се треба умерити, да не треба тугу на највишем ступњу изражавати; друго: како се може борити противу болова. Који се јадикуюћи пода болу, изазове у нас сажаљење, али човек, који се бори противу свога бола, тај задобија наше поштовање, јер доказује, да има моралне снаге.

Има два средства, којима се ова борба на видик износи.

Кад се туговање поступно увећава, па се онда блажијем тоњу враћа, и опет — и нехотице — увећава, то се онда износи на видик борба противу бола. Друго је средство угушивање плача. Говореће кроз плач захтева особити тон. Ако се овај од времена до времена само наговешћује, а не даје му се потпуни израз, то се онда износи на видик борба противу суза.

Овде треба једанпут за свагда приметити, да најжешћим страстима икада не ваља израза дати. Изражавање најжешћих страсти прелази границе лепоте и улази у грозovitост. Но што грозovitост наноси квара племенитости, то не смеју ни песник ни глумац упадати у њу; јер у сваком уметничком делу мора бити истине, али и лепоте, достојанства и прикладности, а код позоришног уметничког дела захтева образована публика и поштовање човечанства. За то не треба никад да глумац од рђава карактера направи правога, гнуснога сотону; јер ни један човек није ни прави анђео ни прави сотона, а борба међу телом и душом није ни кад за увек решена, нити је душа за свагда од тела побеђена.

Када је Нерон постао Нероном беше он у лудилу, што приказивач тога римског тиранина мора навестити, ако хоће да спасе достојанство човечије; а међу Нероном и на прилику Валенштајном грдна је провала, и ову провалу уме само прави, истинити уметник да увиди, и да јој да израза, јер се Чех Валенштајн већ по облику своме разликује од Римљанина Нерона.

Д И С Т И Њ И.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

* (Живот је сан.) Овај праве песничке лепоте пун комад приказан је на нашој позорници 11. децембра. Комади оваке врсте на дику су и украс сваком позоришном репертоару, а вредност им у толико више скаче ако су глумци у стању као што треба одговоре песниковим интенцијама. У похвалу нашега позоришта може се без зазора рећи, да се та драма приказује веома добро. Носиоци главних улога Рукић (Сигмунт), Ј. Сајевићка (Розаура) и Сајевић (Василије) приказали су своје улоге таким заносом, да им је публика игру често изразима свога допадања попраћила, а то ретко бива у нас при понављању познатих комада. И остали приказивачи Лукић (Клоталд), Ј. Маринковићка (Стреља), Марковић (Астула), Добринковић (Кларин) заслужују потпуно признање и похвалу, а то припада у неку руку и дворанима (Вујић, Божовић) који су тако исто добро извели намењене им улоге. У опште цео приказ ишао је добро као што се само зажелати може. Публика је имала тога вечера једну од најпријатнијих забава, и отишла је кући из позоришта са свим задовољна и у најбољој вољи. С.

П О З О Р И Ш Т Е.

* (Народно позориште у Загребу.) „Vienac“ јавља, да је привремена управа народнога позоришта, промењена опет привремено до сабора. Драматург Евђевије Томић дао је био оставку, коју је земаљска влада примила. Ме-

сто драматургово није попуњено. У место једнога одбора, биће од сада три. Економни (Жига пл. Фаркаш, Дане Рашић, Марко Божурић); уметничко-књижевни за драму (Фр. пл. Жигровић, Иван витез Триски, Јанко Јурковић, Аугуст Шеноа, Вл. Вежић); и оперни (Фр. пл. Жигровић, Динко Блажић, Ђуро Златаровић, др. Плон, Херенхајсер). Задатак је драматском одбору, да саставља годишњи репертоар, да набавља нове комаде и преводе, да надзор води кад сценисањем и представама, да поправља и чини примедбе и што се приказа и што се декламације глумаца тиче. Те се примедбе имају пријавити председнику економнога одбора, а овај ће их саопштити редитељу, а редитељ глумцима. Чланови драматскога одбора немају слободна улаза у позориште. Оперни одбор има за оперу по прилици исти делокруг као што и драматски за драму, а поглавито надзор о оперним представама. И чланови тога одбора немају слободна улаза у позориште. Опера се сме само средом и суботом певати, а у друге дане сме се давати само драма. Драмом ће равнати А. Мандровић, који заједно са председником економнога одбора прави месечни репертоар. Он исправља и приређује комаде. Иван пл. Заји је равнатељ опере. Он има уз приволу економнога одбора бирати опере, па их „сценирати“; уједно он врши зашт кад свима певачима. Ако хоће управа да набави нових одела и декорација, мора се представком обратити на кр. земаљску владу. То је у кратко ново уређење.“

Издаје управа српског народног позоришта

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

12. ПРЕДСТАВА.

У ПРЕТИЛАТИ 8.

У НОВОМЕ САДУ У НЕДЕЉУ 15. ДЕЦЕМБРА 1874.

ПРВИ ПУТ:

КАРТАШ.

Позоришна ИГРА У ТРИ РАЗДЕЛА, С НЕМАЧКОГ ПРЕВЕО Г. П.

О С О Б Е:

Барон Белен	Лукић.
Њорђе, син му	Ружић.
Варнинг, Њорђев пријатељ	Марковић.
Амалија, храњеница беленова	Д. Ружићка.
Рајнеа, ујак јој, богат трговац	Зорић.
Виркхајм, судица	Недељковић.
Алберт, Њорђев син	Добриновић.
Клементина, кћи му	М. Зорићева.
Јован, беленов слуга	Бунић.
Лујза, амалијина слушкиња	Б. Хаџићева.
Судски чиновник	Божовић.
Крчмар	Вујић.
Крчмарица	Ј. Поповићева.
Путник	* * *

Слуге, сватови, војници, народ. — Трећи чин збива се на тридесет година после првога.

Поштовани претиплатници умољавају се, да би изволели исплатити први део своје претиплате или у трговини браће Поповића или у вече на каси.

Поједини бројеви овога листа продају се обдан по 5 н. а вр. у српској народној задружној штампарији, у позоришној писарници и у вече на каси.

Улазнице се продају у писарници позоришној (стану матичином) од 9—12 пре подне и од 3—5 сахата после подне, а после на каси.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК У 10 САХАТА.